

Memòria explicativa dels objectius i finalitat de la redacció del pla d'usos i dinamització del monestir de Sant Pere de Casserres

Desembre 2021

Sumari

1. Introducció	3
2. Situació actual del monestir de Sant Pere de Casserres	6
3. Principals problemàtiques	13

1. Introducció

El monestir de Sant Pere de Casserres, l'únic de l'ordre benedictí a Osona situat a les Masies de Roda, va ser erigit sota el patronatge de la família vescomtal osonenca. La promotora va ser la vescomtessa Ermetruit, quan l'any 1006 comprà el domini alodial de Casserres al comte Ramon Borrell de Barcelona, amb la intenció de construir-hi un monestir dedicat a Sant Pere.

Amb anterioritat a la construcció del monestir, hi havia en aquest indret un castell termenat documentat des del 898, amb una capella dedicada a sant Pere, que els vescomtes decidiren convertir en monestir. Una antiga llegenda diu que el monestir de Sant Pere de Casserres fundat pels vescomtes d'Osona i Cardona sobre les relíquies d'un infant dels vescomtes que es conservà momificat, el qual, tres dies després d'haver nascut, va parlar i va dir que no viuria més de trenta dies i que un cop mort el seu cos fos posat dins d'una arca tancada, sobre una mula. Allà on s'aturés l'animal s'havia d'edificar un monestir sota l'advocació de sant Pere. Les relíquies d'aquest infant van ser molt venerades al monestir i quan hi havia sequera es baixava en processó fins al Ter i es mullava l'arca que contenia el nen, en les aigües del riu.

A partir del 1012 començà a haver-hi vida comunitària, si bé fins al 1050 l'església monàstica no va ser consagrada. Després dels primers abats, Casserres baixà aviat a la condició de priorat, segurament per no poder mantenir els dotze monjos necessaris per a continuar essent abadia.

Aquest monestir va perdre la independència quan, el 1079, va ser unit al gran monestir de Cluny pels vescomtes d'Osona i Cardona, els seus fundadors, per tal d'assegurar-hi la vida monàstica regular. Aleshores Sant Pere de Casserres es convertí en un priorat dependent d'aquest monestir i va esdevenir el centre administratiu de les possessions de Cluny a Catalunya, les quals estaven formades pels petits priorats de Sant Ponç de Corbera i Sant Pere de Clarà, entre altres.

Més endavant, al segle XIII, la comunitat augmentà amb alguns preveres que volien viure sota la regla, i alguns donats, de vegades matrimonis, però mai non va passar de dotze o tretze persones, i els segles XIV i XV la vida comunitària va decaure de tal manera que a finals del segle XV només hi havia dos monjos a Casserres.

Els fundadors, vescomtes d'Osona i Cardona, i altres famílies nobles de la comarca

com els Taverter, els Cabrera, els Savassona o els Sau, s'interessaren pel monestir fins avançat el segle XII, l'afavorien amb importants donacions s'hi feien enterrar, però després ja gairebé no se'n recordaren. Fa l'efecte que aquest monestir, fundat pràcticament per dues vescomtesses, va ser sempre el lloc preferit de les dones del llinatge dels Osona-Cardona, al qual feien llegats més importants que a la mateixa canònica de Cardona.

Els bisbes de Vic, que en alguns moments intervingueren activament en la vida real del monestir, foren de bon principi protectors decidits de Casserres. Però els despoblaments dels segles XIV i XV i la manca d'entrada de diners dels censos o renders del monestir van marcar una forta davallada per al cenobi. L'endeutament era gran i l'estat material del monestir també era força lamentable.

L'any 1572 aquest priorat i tots els seus béns es van unir al col·legi dels jesuïtes de Betlem de Barcelona, del qual era una simple possessió o granja. Però aquest domini es va acabar amb l'expulsió decretada pel rei Carles III el 1767.

Posteriorment va passar a mans de particulars: la família Arisa-Pallàs de les Masies de Roda, que el va mantenir com a masoveria, fins que l'any 1991 el va adquirir el Consell Comarcal d'Osona amb la finalitat de portar a terme, juntament amb la Generalitat de Catalunya, la restauració del conjunt del Monestir durant els anys 1994 a 1998.

El Consell Comarcal d'Osona considera la cultura com un element fonamental en les societats. Des del servei de Cultura també es gestiona el Monestir de Sant Pere de Casserres, monument emblemàtic del romànic a la comarca d'Osona, amb la voluntat d'oferir-lo també com a espai de trobada i eix d'identificació del nostre territori.

Actualment el monestir alberga una exposició de caràcter permanent on s'interpreta la vida dels monjos a Casserres, mitjançant la recreació de les sales que han conservat la mateixa disposició al llarg dels segles, així com un audiovisual on s'explica la llegenda, la història i el procés de construcció del conjunt monàstic.

El Consell Comarcal d'Osona, sub-contracta la gestió quant a la custòdia, el manteniment, la dinamització cultural, turística i educativa i els serveis complementaris del conjunt monàstic de Sant Pere de Casserres.

Tenint en compte aquest engranatge es detecten diferents necessitats que cal resoldre amb la redacció del pla d'usos i dinamització, el qual hauria de donar una gran

importància al manteniment i posicionament del Monestir com un referent patrimonial. El nou reordenament també hauria de tenir en compte possibles nous usos així com a estructures organitzatives i de gestió.

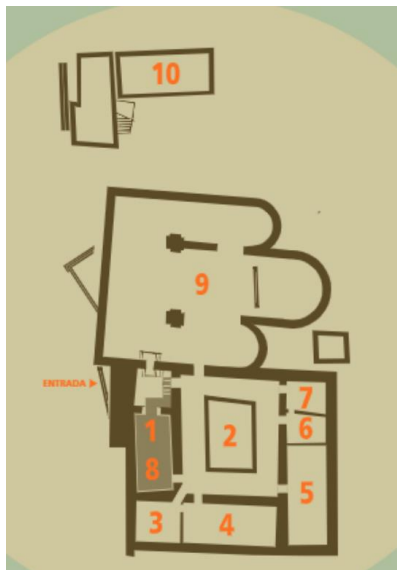
Considerant aquests punts, a través de la redacció del pla d'usos i dinamització es pretén aconseguir els objectius següents:

- Establir un marc regulador que resolgui les necessitats tant actuals com futures en l'explotació en l'àmbit turístic i cultural, millorant l'atractiu, l'ús social i la viabilitat.
- Definir una estructura de gestió i coordinació.
- Establir una planificació estratègica en base a accions a portar a terme sobre l'explotació en totes les àrees d'actuació (conservació, dinamització i difusió) en base a les possibilitats turístiques, esportives, culturals, etc.
- Determinar els usos dels espais interiors i exteriors de l'explotació així com definir-ne nous usos.

2. Situació actual del monestir de Sant Pere de Casserres

2.2. EL MONUMENT

A continuació es presenten breument els espais del monestir de Sant Pere de Casserres amb usos actuals de cada un dels espais.¹

1. Celler
2. Claustre
3. Cuina
4. Refectori
5. Dormitori
6. Sala Capitular
7. Scriptorium
8. Habitació prioral
9. Hospital
10. Església

1. Celler

El **celler** és una sala construïda a la fi del segle XI, en les etapes finals de l'edificació del monestir. Al segle XV (1410) era destinada a estatge dels donats (persones que vivien amb la comunitat), a càrrec del monjo infermer. L'arc de la porta d'accés al campanar data de 1970. El **celler** és la sala on els monjos rebien i emmagatzemaven els productes alimentaris procedents del mateix monestir o de les produccions pageses de les seves propietats.

Per això hi ha una porta exterior, independent de la del cenobi, i les entrades de llum i ventilació són molt limitades.

2. Claustre

El **claustre** és l'element central de l'organització arquitectònica del monestir.

Va ser construït a la fi del segle XI. És el claustre amb porxos de columnes més antic

que es conserva a Catalunya i l'únic que es coneix amb columnes exemptes en tres de les cantonades.

Al segle XV (1426-27) va ser enderrocat per un terratrèmol i reconstruït després amb pilons rectangulars. S'aprofitaren molts elements del claustre primitiu, com les columnes angulars.

Aquestes peces, juntament amb la reproducció dels sis capitells conservats al Museu Episcopal de Vic, han permès reproducció completa de dues galeries, mentre que les altres dues s'han reconstruït seguint la forma que tenien en el segle XV.

3. Cuina

La **cuina** és una sala construïda a la fi del segle XI. Forma un cos únic amb el refectori; el sostre original va ser enderrocat quan s'hi construí un sostre intermedi i es destinà al pis superior a la residència dels masovers (segle XIX). La volta de rajol va ser construïda durant les campanyes de restauració l'any 1969.

Les modificacions sofertes pel monestir han fet desaparèixer qualsevol vestigi del seu mobiliari, llevat del desguàs, visible a la façana sud.

Al segle XV (1410), aquesta sala era anomenada la *cuyna* dels monjos.

No es conserva a Catalunya cap exemple de cuina monàstica del segle XI. Per això s'ha reconstruït a partir del dibuix del plànol de Sant Gallen (Suïssa) del segle XI, on apareix clarament un foc central com el que trobem a l'abadia cistercenca d'Alcobaca (Portugal), del segle XIX. La resta d'elements s'ha obtingut d'exemples contemporanis com la cuina de l'abadia de Santa Maria de Poblet, del segle XIII, i s'ha fugit dels models més complexos, com la cuina de l'abadia de Fontevrault (França).

4. Refectori

El **refectori** és la sala construïda a la fi del segle XI. Forma un cos únic amb la cuina, de la qual se separava mitjançant un mur de maçoneria que ha deixat unes minses traces en els murs lateral, en el lloc on hem establert l'envà de separació.

El monjo accedia al **refectori** o menjador quan la taula era parada. Mentrestant, la porta romanien tancada i l'accés s'efectuava des de la cuina que, alhora, té la seva porta independent des del claustre.

L'àpat s'acompanyava amb lectures des d'una trona, de les quals en tenim magnífics exemples arquitectònics a Santa Maria de Poblet, a Santa Maria de la Huerta (Sòria) o a l'antic refectori de la canònica de Santa Maria de Solsona.

El disseny dels mobles i objectes de taula s'ha obtingut a partir de les representacions d'àpats en miniatures i pintures del segle XI, on la presència de taules semicirculars amb una part recta per al servei és molt freqüent.

Les gerres per a l'aigua són reproduccions d'una gerra trobada a les excavacions arqueològiques de l'església de Sant Andreu de Sagàs (el Berguedà), el 1987.

5. Dormitori

El dormitori és una sala construïda cap a la meitat del segle XI, en les fases inicials de l'edificació del monestir. Forma un sol cos amb la sala capitular i l'escriptori. Inicialment era un edifici únic i es va compartimentar d'acord amb les necessitats funcionals del monestir cap a la fi del segle XI, quan ja era totalment acabat.

Aquest edifici va ser el primer que es va construir de tot el conjunt monàstic i va funcionar com a residència dels monjos mentre s'acabava l'església i la resta de les dependències. Pot ser que d'aquest primer ús en derivi la port del mur sud, que comunica amb l'exterior.

La porta de la façana de llevant sortia directament a les latrines. Al segle XV s'hi va afegir una sala rectangular, coberta amb embigat sobre arcs diafragma, que contenia les latrines. Al segle XV (1410), aquesta sala rebia el nom de *lo palau*.

6. Sala Capitular

La **sala capitular** forma part del primer edifici construït al monestir cap a la meitat del segle XI i compartimentat cap a la fi del mateix segle, moment en què es va obrir la porta de la sala cap al claustre.

Era on es reunien tots els monjos per repassar els capítols de la Regla i debatre els temes de la vida diària de la comunitat.

La sala no apareix al plànol de Sant Gallen perquè en aquell moment aquesta funció es realitzava en una galeria del claustre. Ja surt, però, en el monestir de Sant Pierre de Cluny II a França (segle X) i a Catalunya en tenim exemples del segle X a Sant Benet

de Bages, del segle XI a Sant Pere de la Portella (el Berguedà), del segle XII a Sant Vicenç de Roda d'Isàvena (Oscà), fins a les grans sales capitulars del segle XIII de Poblet i Santes Creus.

7. Scriptorium

L'**scriptòrium** ocupa l'extrem nord de l'edifici del dormitori i la sala capitular. La sala es va compartimentar cap a la fi del segle XI, moment en què es va dividir en dos pisos i es va obrir la porta del pis superior, on es conserva encara l'armari per a guardar-hi els llibres. Possiblement també hi havia els bancs dels copistes.

L'activitat de copiar i il·lustrar llibres era una de les feines més importants que es desenvoluparen en els monestirs i les canòniques medievals.

El desconeixement de la impremta obligava a copiar manualment els llibres i les seves il·lustracions, utilitzant el pergami com a material de suport fins al segle XIII, quan es va començar a fer servir el paper obtingut a partir de la fibra tèxtil.

8. Cambra prioral

La **cambra prioral** construïda al segle XI sobre el celler amb accés des del vestíbul i coberta originalment amb encavallades de fusta. Al segle XIV es va substituir l'estructura de la coberta per un embigat sobre arcs diafragma. Al segle XV (després de 1426), la sala es va ampliar a ponent i es cobrí l'antic atri.

El prior i, si era el cas, l'abat, tenia una cambra pròpia separada de la resta dels monjos i amb accés des del vestíbul, ja que des d'aquesta estança es gestionaven les propietats i les rendes que mantenen el monestir.

El caràcter representatiu d'aquesta sala i la seva condició jeràrquica li permetien disposar de llar de foc i comoditats no accessibles a la resta de la comunitat.

9. Hospital

Era exigència de la regla de Sant Benet que tots els monestirs tinguessin un indret, molt sovint separat del monestir, o en tot cas independent d'ell, per acollir els pelegrins i els pobres malalts.

Aquest edifici consta de dues plantes, acull en la planta superior una sala d'explicació

àudio-visual i en la planta inferior un magatzem d'estris afectes a la concessió i de manera especial al projecte museogràfic del monestir.

L'**hospital del monestir de Sant Pere de Casserres** es manté en un excel·lent estat de conservació en les seves dues plantes. La superior és accessible per una escala d'arc de construcció moderna que va substituir-ne una d'antiga i malmesa adossada al mur. Aquesta planta està habilitada per a projectar-hi un audiovisual que explica la història del monestir.

10. Església

Aquesta és una de les esglésies romàniques més importants de Catalunya per la seva dimensió i sobretot per la seva singularitat d'ésser més ampla que llarga, degut a la dificultat de l'estretor de l'espai on es va construir. L'**església** és una grandiosa basílica de tres naus i tres absis.

La nau central té 24 metres de llargada, als quals cal sumar els quatre que té en profunditat l'absis i uns 9 d'amplada en l'intercolumni o entre les dues grans pilastres que separen la nau major de les laterals. L'altura de la nau central és de 18 metres i la de les laterals de 15.

L'**església** va ser consagrada l'any 1050. Després de 200 anys de no celebrar-hi l'eucaristia i haver estat profanada amb certs rituals en les darreres dècades, el 2002 va estar reconciliada pel bisbe de Vic, **Josep M. Guix**, restablint des d'aquell moment el culte al monestir.

La qualitat dels seus espais i la seva importància històrica fan que qualsevol plantejament d'utilització s'hagi de fer amb un respecte escrupolós envers les seves condicions arquitectòniques. La seva pròpia qualitat artística i la seva situació en un paratge de gran bellesa natural imposen el seu ús com a monument visitable, que s'explica a si mateix i que permet observar com és un monestir medieval, de manera que estimula en els visitants l'interès pel conjunt de l'arquitectura catalana del període romànic. Conseqüentment, l'ús del monestir ha de ser primordialment museogràfic, destinat a la visita al públic.

Al monestir s'hi desenvolupen tots els actes adequats al seu marc, com són concerts, exposicions, conferències, reunions, activitats culturals, educatives, turístiques i també celebracions religioses, etc.

- Les tasques de manteniment comprenen necessàriament les operacions següents:
- Arrencar les herbes i plantes trepadores que creixin en els sostres, els murs i els paviments del monestir, cada tres mesos.
- Substituir els elements d'il·luminació, cada vegada que un quedi inutilitzat.
- Netejar els espais oberts al públic, com a mínim un cop cada dia.
- Buidar les papereres, com a mínim un cop cada dia.
- Adquirir i plantar els arbustos, flors o qualsevol altre tipus de planta ornamental en substitució de les que en aquest moment hi ha en el recinte.

2.2. SENITARIS

A llevant del conjunt hi ha un petit edifici de nova construcció, aprofitant un desnivell del terreny, on se situen els sanitaris, amb el seu corresponent sistema de depuració d'aigües residuals.

Les tasques de manteniment comprenen necessàriament les operacions següents:

- Netejar les fosses sèptiques, cada any o abans, si cal.
- Substituir els elements d'il·luminació, cada vegada que un quedi inutilitzat.
- Reposar les existències d'elements consumibles als sanitaris públics, vetllant perquè mai no es trobin a faltar.
- Netejar els espais oberts al públic, com a mínim un cop cada dia.
- Buidar les papereres, com a mínim un cop cada dia.

2.2. EDIFICI COMPLEMENTARI

A 300 m. al sud del monestir, en el punt on se situa l'aparcament per a vehicles, hi ha construït l'edifici de serveis o centre d'acolliment per als visitants, que conté una sala de recepció amb servei de bar, restaurant i la residència.

El servei de bar i de restaurant, perfectament equipats i en condicions òptimes de

funcionament i a ple rendiment.

La residència consta d'un habitatge està perfectament equipat i el Consell disposa de cèdula d'habitabilitat vigent.

Les tasques de manteniment comprenen necessàriament les operacions següents:

- Netejar les fosses sèptiques, cada any o abans, si cal.
- Substituir els elements d'il·luminació, cada vegada que un quedi inutilitzat.
- Reposar les existències d'elements consumibles als sanitaris públics, vetllant perquè mai no es trobin a faltar.
- Netejar els espais oberts al públic, com a mínim un cop cada dia.
- Buidar les papereres, com a mínim un cop cada dia.
- Adquirir i plantar els arbustos, flors o qualsevol altre tipus de planta ornamental en substitució de les que en aquest moment hi ha en el recinte objecte de la concessió.

2.2. ENTORN NATURAL, CAMINS I ACCESSOS

L'accés al monestir es fa a través d'un camí que l'enllaça amb la carretera BV-5213 (pk 10,000), de la C-153 al parador de Vic. Hi ha una porta a pocs metres de la intersecció del camí amb la carretera que impedeix el pas dels vehicles fora de l'horari de visita.

El Monestir es troba dins l'Espai Natural de les Guàrdies-Savassona, Espai Natural Protegit, Xarxa Natura 2000: Zones Especials de Conservació (ZEC), Xarxa Natura 2000: Zones Especials de Protecció per a les Aus (ZEPA). Ocupa l'extrem oriental de la depressió Central.

Pel que, concretament, queda dintre del límit municipal de Les Masies de Roda descriu que "el límit s'inicia a la vessant occidental de l'espai, a la confluència entre el torrent de l'Infern i la riba dreta del riu Ter, entre el parador de Sau i el serrat del Bosc. Seguidament, el límit creua el riu Ter i ressegueix el pantà de Sau per la seva riba esquerra fins arribar al terme municipal de Santa Maria del Corcó" (Pla especial de delimitació definitiva dels espais del PEIN de les Guàrdies i Collsacabra, 2000).

Així doncs podem dir que 60,28 ha pertanyen al Monestir. Per la seva ubicació, aquest espai presenta un ecosistema que és determinat per l'eix fluvial del Ter, amb l'embassament de Sau, i les masses forestals i les pastures associades a les masies. El paisatge vegetal predominant és típicament de muntanya mediterrània, amb rouredes, boscos perennifolis mediterranis (sureda i alzinar), freixenedes i fagedes a les parts obagues. Pel que respecta a la fauna presenta abundosos elements de la fauna pirinenca i pre-pirinenca. Cal destacar els ocells rapinyaires de les cingleres i els ocells aquàtics dels embassaments així com el liró gris i el talpó roig. Es tracta d'un paisatge dominat per escarpades cingleres i pel pantà de Sau, el qual disposa d'un interessant patrimoni romànic i un fort potencial per al turisme actiu.

Les tasques de manteniment comprenen necessàriament les operacions següents:

- Tallar l'herba de tot el recinte, que inclou: les zones enjardinades, la zona del darrera de l'edifici de serveis, tot l'espai que envolta el monestir, els vorals de la pista de servei entre l'aparcament i monestir i l'explanada del davant de l'aparcament
- Netejar els espais oberts al públic, com a mínim un cop cada dia.
- Buidar les papereres, com a mínim un cop cada dia.
- Adquirir i plantar els arbustos, flors o qualsevol altre tipus de planta ornamental en substitució de les que en aquest moment hi ha en el recinte objecte de la concessió.

3. Principals problemàtiques

Actualment, no existeix un pla d'usos que delimiti els espais concretats en l'apartat anterior, aquest fet provoca una evident manca de planificació, organització i problemes de gestió tant en el manteniment com en la dinamització del monestir.

Aquesta problemàtica es veu agreujada per la situació en la que es troba Sant Pere de Casserres, el qual la humitat deteriora a gran velocitat el patrimoni del monestir.

Això, doncs, és complicat posicionar el Monestir per la manca de un pla que determini els usos, el manteniment i dinamització de Sant Pere de Casserres per tal de vetllar pel control d'aquest.